

Η ΑΥΘΕΝΤΙΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΝ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ*

ΥΠΟ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Μ. ΒΕΛΛΑ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

I

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας πηγαι τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καὶ διδασκαλίας εἶναι δύο τινά, ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις.

Τὴν Ἁγ. Γραφὴν θεωρεῖ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὡς τὴν πρώτην καὶ σπουδαιότεραν τῶν πηγῶν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, καθ' ὅσον ἐκδέχεται ταύτην Θεόπνευστον, περιέχουσαν τὴν ὑπερφυσικὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ θελήματος Αὐτοῦ, γενομένην ἐν μὲν τῇ Π. Δ. ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν Προφητῶν καὶ ἄλλων ἀνδρῶν, ἐν δὲ τῇ Κ. Δ. ὑπ' αὐτοῦ τοῦ σαρκωθέντος Λόγου τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων.

Τὴν λέξιν «Ἀποκάλυψιν» χρησιμοποιοῦμεν συνήθως ἐπὶ τῆς Ἁγ. Γραφῆς ὡς *terminum technicum* καὶ νοοῦμεν ὑπ' αὐτὴν τὴν φανέρωσιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὑψίστων θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἀληθειῶν, τὰς ὁποίας ὁ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν ἠδύνατο μόνος νὰ συλλάβῃ καὶ αἱ ὁποῖαι ἄγουν πρὸς «τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ζωὴν» (Ἰω. 14,6). Αἱ θρησκευτικαὶ καὶ ἠθικαὶ αὗται ἀλήθειαι ἔλαβον τὴν τελείωσιν αὐτῶν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅστις ὡς αὐτοαποκάλυψις τοῦ Θεοῦ εἶναι «ἡ ἀλήθεια» (Ἰω. 14,6).

Ἄλλ' ἡ λέξις «Ἀποκάλυψις» ἔχει ἀναμφιβόλως καὶ εὐρύτεραν σημασίαν, δηλοῦσα πᾶσαν προᾶξιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ, πάντα τρόπον, δι' οὗ ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτει ἑαυτὸν καὶ τὴν βούλησιν αὐτοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ ἐν τοιαύτῃ εὐρύτερᾳ ἐννοίᾳ ἐκλαμβανομένη ἀποκάλυψις διακρίνεται εἰς «φυσικὴν» καὶ «ὑπερφυσικὴν. Κατὰ τὴν πρώτην ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται ὡς παντοδύναμος, ἀγαθός, πάνσοφος κλπ. ἐν τε τῇ φύσει καθ' ὅλου καὶ τῇ πνευματικῇ τοῦ ἀνθρώπου ὑποστάσει, καθ' ὅσον οὗτος ἐδημιουργήθη κατ'

* Ἡ Ἔργασία αὕτη ἐγράφη Ἀγγλιστὶ κατὰ παράκλησιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν (World Council of Churches), ἵνα δημοσιευθῇ εἰς τὸν τόμον, ὅστις θὰ περιέχῃ ἐργασίας Ὁρθοδόξων Θεολόγων ἐπὶ διαφόρων θεμάτων. Χάριν τῶν Ἑλλήνων ἀναγνωστῶν δημοσιεύεται ἐνταῦθα ἡ Ἑλληνικὴ μετάφρασις κατόπιν ἀδείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν.

εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ. Περὶ τῆς φυσικῆς ταύτης ἀποκαλύψεως διμ-
λεῖ ἡ Ἀγ. Γραφή (ψαλμ. 8. 19. 104 Πράξ. 14;16-17. 17,26 Ῥωμ. 1,18 ἐξ.)
γίνεται δὲ ἀσπαστὴ καὶ ὑπὸ τῶν νεωτέρων Ὁρθοδόξων Θεολόγων¹.

Ἡ ὑπερφυσικὴ Ἀποκάλυψις δύνανται καὶ πρέπει νὰ διαιρεθῇ εἰς δύο,
εἰς τὴν «ἐξ ω τ ε ρ ι κ ῆ ν» καὶ τὴν «ἐ σ ω τ ε ρ ι κ ῆ ν». «Κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν
ἀποκάλυψιν ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τὸν Θεὸν ἐκτὸς ἑαυτοῦ δρῶντα καὶ
ιστάμενον. Βλέπει λ. χ. τὸν Θεὸν ὑπὸ διαφόρους μορφάς καὶ ἐκφάνσεις²
ἢ ἀκούει τῆς φωνῆς αὐτοῦ³. Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ταύτην ἀποκάλυψιν ὑπάγε-
ται γενικῶς τὸ θαῦμα καὶ δὴ τὸ μέγιστον τῶν θαυμάτων ἢ ἐνσάρκωσις τοῦ
Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ.

Κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀποκάλυψιν ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μετὰ
τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ πνευματικῇ σφαίρᾳ, αἰσθάνεται ἐν ἑαυτῷ ἀποκαλυπτόμενον
τὸν Θεόν, ἐν ἑαυτῷ δρῶντα ἐπὶ τοῦ πνεύματός του. Ἡ τοιαύτη ἀποκάλυ-
ψις, ἡ ἐπενέργεια αὕτη τοῦ Θεοῦ, γίνεται διὰ διαφόρων μέσων, δι' ὀραμά-
των ἢ ἐνουπνίων⁴ ἢ κατ' ἄλλους ἀνεξιχνιάστους τρόπους, ἐκφεύγοντας τῆς
ἐμπειρίας ἡμῶν, καθ' οὓς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ συντελεῖται ἡ Visio Dei, ὡς
τοῦτο συνήθως συμβαίνει εἰς τοὺς κλασσικοὺς ἰδίᾳ Προφήτας τῆς Π. Δ. Τὴν
διάκρισιν ταύτην τῆς ὑπερφυσικῆς Ἀποκαλύψεως εἰς ἐξωτερικὴν ἢ ἐσωτερι-
κὴν ποιοῦνται πολλοὶ τῶν ἡμετέρων Θεολόγων καὶ εἶναι κατὰ βάσιν ὀρθή⁵.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω δύνανται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ Ἀγ. Γραφή πε-
ριέχει τὴν ὑπερφυσικὴν ἀποκάλυψιν, συντελουμένην κατ' ἀμφοτέρας αὐτῆς
τὰς ἐκφάνσεις, ἐξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικὴν, καὶ κορυφουμένην ἐν τῷ προσώπῳ
τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν πλήρη καὶ τελείαν ἀποκάλυψιν.

Κύριον γνώρισμα τῆς τοιαύτης ὑπερφυσικῆς Ἀποκαλύψεως, ὡς ὀρθῶς
καὶ παρ' ἡμῖν ἐτονίσθη, εἶναι τὸ δημιουργικόν, τὸ νέον, τὸ ὁποῖον προσά-
γεται ἐν τῇ σφαίρᾳ τῇ πνευματικῇ, τῇ θρησκευτικῇ δηλ. καὶ ἠθικῇ. Τὸ
νέον δὲ τοῦτο εἶναι νέον οὐχὶ μόνον ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον, εἰς ὃ ἀποκαλύ-
πτεται, «οὐχὶ μόνον πρὸς ἀνθρώπινόν τι ἄτομον, εἰς ὃ μέχρι τοῦδε δὲν εἶχε
φανερωθῆ, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος καθόλου, εἰς ὃ ἤδη τὸ πρῶ-
τον ἀποκαλύπτεται, εἰ καὶ ἡ ἀποκάλυψις αὕτη γίνεται κατ' ἀρχὰς ἐν τινι
ἀτόμῳ, ἵνα ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ μεταδοθῇ ἔπειτα εἰς ἅπασαν τὴν ἀνθρω-

1. Πρβλ Ζ. Ρώση, Σύστημα Δογματικῆς τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλη-
σίας. Ἀθῆναι 1903 σ. 447. Χρ. Ἀνδρούτσου, Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολι-
κῆς Ἐκκλησίας. Ἀθῆναι 1907 σ. 34 κλπ.

2. Πρβλ. Γεν. 32, 34 ἐξ. Ἐξ. 19,9 ἐξ. 17,7. Ματθ. 3,16. Λουκ. 1,11 ἐξ.

3. Γεν. 3,8 Ἐξ. 33,11 Ματθ. 3,17. Ἰω. 12,29 Πράξ. 2,1 ἐξ.

4. Γεν. 15, 1,12. 37,5 Ἦσ. 6,1 ἐξ. Ἀμ. 7, 1 ἐξ. Πράξ. 9,10. 9,12. 10,3. 10,10.
11,5. 22,7 Β' Κορ. 2. κλπ.

5. Πρβλ. Δυκούργου Λογοθέτου Ἱερομνήμων 1859 σ. 280. Ζ. Ρώση ἐνθ' ἀνωτ.
σ. 453. Εὐάγγ. Ἀντωνιάδου Περὶ τοῦ προβλήματος τῆς Θεοπνευστίας τῆς Ἀγ.
Γραφῆς. Ἀθῆναι 1938 σ. 31.

πότητα»¹, 'Ακριβῶς τοῦτο τὸ νέον, τὸ ἐξ ἀποκαλύψεως δοθὲν καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ ἐπινοηθέν, ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενον τῆς 'Αποκαλύψεως, ἐν τῇ στενωτέρῳ μὲν ἄλλ' ἐν τῇ κυρίᾳ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως «'Αποκάλυψις» ἐκλαμβανομένης, ὡς εὐθὺς ἐν ἀρχῇ εἰς τὰς πρώτας γραμμὰς τῆς παρούσης μελέτης καθωρίσθη.

II

'Ἄλλ' ἐνῶ ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς 'Αποκαλύψεως ἐν τῇ 'Αγ. Γραφῇ δὲν ὑπάρχει διαφορὰ ἀντιλήψεων, τοῦναντίον ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐννοίαν τῆς Θεοπνευστίας καὶ τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὴν 'Αποκάλυψιν διάφοροι διευτυπώθησαν παρ' ἡμῖν γινῶμαι καὶ τὸ πρόβλημα ἐξητάσθη ὑπὸ τῶν Θεολόγων καὶ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἄλλὰ καὶ ἐπ' ἐσχάτων², χωρὶς ἢ 'Ορθόδοξος 'Εκκλησία νὰ ἔχη ἀποφανθῆ ἐπισήμως ἐπ' αὐτοῦ. 'Εκ τῶν 'Ορθοδόξων Θεολόγων ἄλλοι μὲν συνταυτίζουσι τελείως τὴν θεοπνευστίαν πρὸς τὴν 'Αποκάλυψιν (Κ. Κοντογόνης, Ν. Παπαδόπουλος) ἢ εἰδικώτερον πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἀποκάλυψιν (Εὐάγγ. 'Αντωνιάδης), ἄλλοι, ὀλίγον διαφέροντες, θεωροῦν τὴν ἀποκάλυψιν ἄνωτερον εἶδος θεοπνευστίας (Κων/νος ὁ ἐξ Οἰκονόμων), ἕτεροι τοῦναντίον διαχωρίζουσι ἀμφοτέρας, δεχόμενοι τὴν Θεοπνευστίαν ὡς ἐπιστασίαν ἢ ἔμπνευσιν πρὸς ὀρθὴν καταγραφὴν τῆς ἀποκαλύψεως (Λυκούργος, Τρεμπέλας).

'Η συνταύτισις τῆς Θεοπνευστίας πρὸς τὴν 'Αποκάλυψιν δὲν μοι φαίνεται ὀρθή, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐλλείπει τὸ ἐχέγγυον ἀφ' ἐνὸς μὲν τῆς ὀρθῆς καὶ πλήρους κατανοήσεως τῶν ἀποκαλυπτομένων ὑπὸ τοῦ εἰς ὃν γίνεται ἡ ἀποκάλυψις καὶ ἀφ' ἐτέρου τῆς ὀρθῆς καταγραφῆς καὶ ἀποδόσεως αὐτῶν. 'Ἐὰν ἐπισκοπήσωμεν τὴν φύσιν τῆς ἀποκαλύψεως, θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι αὕτη εἶναι τι, τὸ ὁποῖον ἔρχεται ἔξωθεν, ἐκ τοῦ ὑπεραισθητοῦ, εἰς τὸν ἀνθρώπον, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς διὰ τούτου διαδόσεως τοῦ ἀποκαλυπτομένου εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος. 'Ἀλλὰ πρὸς ἐπιτυχίαν τούτου δέον νὰ συντελέσουν καὶ ἄλλοι παράγοντες. 'Ο πρῶτος τούτων εἶναι ὁ ἀνθρώπος. 'Η ἀποκάλυψις δὲν γίνεται εἰς οἰονδήποτε τῶν ἀνθρώπων ἄλλ' εἰς καταλλήλως προπαρασκευασμένους, εἰς ἀνθρώπους ψυχικῶς ἐπιδεκτικούς

1. Ζ. 'Ρώση ἐνθ' ἀν. σ. 447—448 ἰδὲ καὶ Εὐάγγ. 'Αντωνιάδην ἐνθ' ἀν. σ. 84.

2) Πρβλ. Εὐλογίου Κουρίλα, Τὸ ζήτημα τῆς θεοπνευστίας τῶν 'Αγίων Γραφῶν ἐν τῇ 'Ορθόδοξῳ 'Ανατ. 'Εκκλησίᾳ. Θεσσαλονίκη 1933. Δ. Μπαλάνου, 'Η νεωτέρα 'Ορθόδοξος Θεολογία ἐν σχέσει πρὸς τὴν Πατερικὴν Θεολογίαν καὶ πρὸς τὰς νεωτέρας ἀντιλήψεις καὶ μεθόδους. 'Αθήναι 1937. Εὐάγγ. 'Αντωνιάδου, Αἱ τῆς Κ. Δ. 'Ορθόδοξοι 'Ερμηνευτικαὶ ἀρχαὶ καὶ μέθοδοι καὶ αἱ Θεολογικαὶ τῶν προῤ-ποθέσεις. 'Αθήναι 1937. Τοῦ αὐτοῦ, 'Επὶ τοῦ προβλήματος τῆς Θεοπνευστίας τῆς 'Αγ. Γραφῆς. 'Αθήναι 1938. Β. Βέλλα, Κριτικὴ τῆς Βίβλου καὶ 'Εκκλ. αὐθεντία. 'Αθήναι 1937. Π. Τρεμπέλα, 'Η θεοπνευστία τῆς 'Αγ. Γραφῆς. 'Αθήναι 1938.

προσλήψεως καὶ ἀφομοιώσεως ἀνωτέρου τινὸς πνευματικοῦ ἀγαθοῦ. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν ἡ προπαρασκευὴ αὕτη θεωρηθῇ τελεία, τὸ πεπερασμένον, τὸ ἀνθρώπινον, δὲν δύναται νὰ νοήσῃ πλήρως τὸ αἰώνιον, τὸ ἐκ τοῦ ὑπεραισθητοῦ ἐρχόμενον. Χρειάζεται καὶ ἐδῶ τὸ ὑπεραισθητὸν διὰ τοῦ ὑπεραισθητοῦ νὰ νοηθῇ, χρειάζεται μία τόνωσις τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, μία ἐσωτερικὴ ἔλλαμψις. Ἐδῶ ἀκριβῶς χωρεῖ ἡ ἔννοια τῆς Θεοπνευστίας, ἣτις δὲν αἶρει τὸν ἀτομικὸν τοῦ ἀνθρώπου χαρακτήρα ἀλλ' εἶναι ἐνίσχυσις, ἔλλαμψις τοῦ ἀνθρώπου ἐσωτερικῇ πρὸς ὀρθὴν κατανόησιν τοῦ ἀποκαλυπτομένου ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς πιστὴν καὶ ὀρθὴν μετάδοσιν καὶ καταγραφὴν αὐτοῦ, ὁπότε ἡ Θεοπνευστία λαμβάνει τὴν μορφήν ἐπιστασίας κατὰ τὴν συγγραφὴν τῶν βιβλίων. Εὐστόχως ὁ Ὁριγένης (Κατὰ Κέλσου 7 Migne 11, 1425) παρατηρεῖ: «Οἱ ἐν Ἰουδαίᾳ προφηταί, ἔλλαμπόμενοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἰσοῦτον, ὅσον ἦν καὶ αὐτοῖς τοῖς προφητεύουσι χρήσιμον, προαπέλανον τῆς τοῦ κρείττονος εἰς αὐτοὺς ἐπιδημίας καὶ διὰ τῆς πρὸς τὴν ψυχὴν αὐτῶν, ἔν' οὕτως ὀνομάσω, ἀφῆς τοῦ καλουμένου ἁγίου Πνεύματος διορατικώτεροί τε τὸν νοῦν ἐγίνοντο καὶ τὴν ψυχὴν λαμπρότεροι». Οὕτω διασφαλίζεται ἡ ὀρθὴ κατανόησις καὶ μετάδοσις τῆς ἀποκαλύψεως. Κατὰ ταῦτα ἡ Θεοπνευστία δὲν προσθίβει νέον τι εἰς τὰ ἀποκαλυπτόμενα οὐδὲ εἶναι μόνιμός τις κατάστασις ἀλλὰ παροδική.

Ἡ θεοπνευστία δὲν αἶρει τὴν βούλησιν, τὴν σκέψιν καὶ τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου, διότι δὲν μεταφέρει τὸν ἀνθρώπον εἰς ἔκστασιν. Τὸ μαντικὸν καὶ ἔκστατικὸν στοιχεῖον εἶναι ἀποκεκλεισμένον ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς θεοπνευστίας. Τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς ἐκθέσεως, τῶν λέξεων καὶ τοῦ ὕφους ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποκαλυπτομένου. Ἄλλη εἶναι ἡ νοητικὴ δύναμις, ἣτις ἐπεξεργάζεται καὶ ἀναπτύσσει τὰς ἐννοίας τῶν ἀποκαλυπτομένων, ἐνὸς Ἡσαίου, ἐνὸς Ἰερεμίου ἢ ἐνὸς Παύλου καὶ ἄλλη ἐνὸς Ὁβδιου ἢ Ματθαίου κλπ. Εὐστόχως ὁ Θεοφύλακτος (ΙΑ' αἰῶν) παρατηρεῖ «τὸ μὲν πνεῦμα ὑπέβαλεν ἐκάστῳ τῶν προφητῶν, αὐτοὶ δὲ λοιπὸν ἀπήγγειλαν ὡς ἕκαστος ἠδύνατο τὰ τοῦ πνεύματος»¹. Ἡ ἐπικρατοῦσα αὕτη ἀντίληψις ἠμπόδισε τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ Θεολογίαν νὰ δεχθῇ τὴν κατὰ γράμμα Θεοπνευστίαν τῆς Ἀγ. Γραφῆς, τὴν αἴρουσαν τὴν προσωπικότητα τοῦ συγγραφέως, ὡς ταύτην ὁ Ἰουστίνος² καὶ ὁ Ἀθηναγόρας³ παρέστησαν καὶ Διαμαρτυρούμενοι Θεολόγοι τοῦ 17ου αἰ. ἀπεδέχθησαν. Ζωηρὰ ὑπῆρξε καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἢ ἀπόκρουσις τοιαύτης τινὸς ἐκδοχῆς καὶ ὑπὸ νεωτέρων Ὁρθοδόξων Θεολόγων⁴.

Ἐάν τις λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ ἀνωτέρω, τότε θὰ δεχθῇ κατ' ἀνάγκην ὅτι

1. Migne 126, 569.

2. Ἀ' Ἀπολογ. 31 Migne 6, 385. Λόγος πρὸς Ἑλλ. 8 Migne 6, 257.

3. Πρῶβ. 9,2 Migne 6, 908.

4. Πρῶβλ. Ζ. Ῥώσιν, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 470. Χρ. Ἀνδροῦτσον, Δογματικὴ σ. 4. Δ.

ἡ Ἀποκάλυψις καὶ ἡ μετ' αὐτῆς συνδεδεμένη Θεοπνευστία δὲν δύναται νὰ ἐπεκτεινῆται ἢ μόνον ἐπὶ τῶν δογματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀληθειῶν, αἵτινες οὕτω ἀποκοτῶν πλήρη αὐθεντίαν, οὐχὶ δὲ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν, φυσικῶν κλπ. ζητημάτων καὶ γνώσεων τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, τὰς ὁποίας οἱ συγγραφεῖς ἠδύνατο ν' ἀποκτήσουν διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν πνευματικῶν δυνάμεων. Ἐπομένως ἐν τῇ Ἀγ. Γραφῇ διακρίνομεν μεταξὺ τοῦ οὐσιώδους καὶ ἐπουσιώδους, μεταξὺ αἰώνιου καὶ παροδικοῦ, μεταξὺ θείου καὶ ἀνθρωπίνου στοιχείου. Ἡ δὲ αὐτὴ ἡ Κ. Δ. περιέχει τὴν τοιαύτην διάκρισιν. Αὐτὸς ὁ Ἀπόστ. Παῦλος ποιεῖται πολλαχοῦ διάκρισιν μεταξὺ τῶν θείων κλευσμάτων, τῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου παραδοθέντων, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου συνιστωμένων (Ῥωμ. 3,6,19. Α' Κορ. 7, 10, 12, 25, 40. Α' Θεσσ. 4, 15. Γαλ. 3, 15 κλπ.). Ὁραιοτάτα ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος παρατηρεῖ «Πάλιν ἀνθρωπίνως διαλέγεται (ὁ Παῦλος) καὶ οὐ πανταχοῦ τῆς χάριτος ἀπολαύει ἀλλὰ καὶ παρ' ἑαυτοῦ τι συγχωρεῖται εἰσφέρειν»¹. Καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς σημειοῖ «ὅρα πῶς οὐ πάντα χάριτι γίνεται ἀλλὰ καὶ συγχωρεῖ αὐτοὺς ὁ Θεὸς καὶ οἰκεία σοφία οἰκονομεῖν πολλά καὶ ἀνθρωπίνως»².

Ἡ τοιαύτη διάκρισις θείου καὶ ἀνθρωπίνου στοιχείου ἐν τῇ Ἀγ. Γραφῇ καὶ ὁ περιορισμὸς τῆς Ἀποκαλύψεως εἰς τὰς θρησκευτικὰς μόνον καὶ ἠθικὰς ἀληθείας γίνεται δεκτὴ ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν νεωτέρων Ὀρθοδόξων Θεολόγων³, ἐνῶ ἕτεροι ἐπεκτείνουν Ἀποκάλυψιν καὶ Θεοπνευστίαν ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς Ἀγ. Γραφῆς⁴. Ἀμφότεραι ὁμῶς αἱ ἐκδοχαὶ αὗται ἤρχισαν παρ' ἡμῖν συγκλίνουσαι πρὸς ἀλλήλας. Ἡ μὲν πρώτη προκειμένου περὶ ἱστορικῶν γεγονότων ἢ δέχεται «ἐπιστάσιαν τινὰ τοῦ Ἀγ. Πνεύματος, ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι δι' αὐτῆς ἀποκλείεται νὰ λεχθῆτι ἐν τῇ Ἀγ. Γραφῇ ἀντικείμενον πρὸς τὰς ἀποκαλυπτομένας θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀληθείας», ἢ διαβλέπει τὴν θεοπνευστίαν οὐχὶ εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ἱστορικὰ γεγονότα, τὰ ὁποία ἠδύνατο πᾶς τις ἐξ ἰδίας πείρας νὰ μάθῃ ἀλλ' ἐν τῷ ἐν αὐτοῖς καὶ δι' αὐτῶν ἐκδηλουμένῳ δακτύλῳ τῆς Θείας προνοίας⁵. Ἡ δὲ δευτέρα, τοῦλάχιστον

Μπαλάνου, ἐνθ' ἄνωτ. Εὐάγγ. Ἀντωνιαδην, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 176. Π. Τρεμπέλαν, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 54 κλπ.

1. Ὁμιλ. ΜΟ' εἰς Πράξ. Migne 60, 327.

2. Ὁμιλ. ΚΑ' εἰς Πράξ. Migne 60, 164. Καὶ ὁ ψευδαθανάσιος (Migne 28, 1152) εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ Ἀνομοίου «Οἱ γὰρ προφήται οὐκ εἶ τι ὁ Θεὸς θέλουσιν;» ἀπαντᾷ «Οὐ πάντοτε' εἶσθ' ὅτε γὰρ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἐλάουον... ἡ Γραφὴ ἡμᾶς ἐδίδαξε ὅτι οἱ Ἀπόστολοι ἀφ' ἑαυτῶν ἐλάουον».

3. Πρβλ. Ἀλέξανδρον Λυκουρῆγον ἐνθ' ἄνωτ. Δ. Κυριακόν, Λόγοι Πιστοῦ Ἀθῆναι 1907, σ. 19. Ζ. Ῥώσην, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 470. Γρ. Παπαμιχαήλ, Ἀπολογητικὴ. Ἀθῆναι 1928 σ. 145. 151. Κ. Δυοβουνιώτην, Ὁφειλομένη ἀπάντησις. Ἀθῆναι 1908 σ. 16. Δ. Μπαλάνου, ἐνθ' ἄνωτ. Β. Βέλλαν ἐνθ' ἑνωτ. κλπ.

4. Πρβλ. Χρ. Ἀνδρούτσου, Δογματικὴ σ. 5 Π. Τρεμπέλα ἐνθ' ἄνωτ. σ. 67—68.

5. Πρβλ. Β. Ἀντωνιάδου, Ἐγχειρίδιον Ἱερᾶς Ἐρμηνευτικῆς. Κων)πολις 1921 καὶ Εὐάγγ. Ἀντωνιάδην ἐνθ' ἄνωτ. σ. 180.

ὡς πρὸς τὰ φυσιογνωστικὰ καὶ τὰ γεγονότα τῆς θύραθεν ἱστορίας, δέχεται ὅτι ἡ Γραφή «ἐκτίθησι τὰ πράγματα ἐν μορφῇ καὶ γλώσσει συμφώνῳ πρὸς τὰς ἰδέας καὶ τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀνθρώπων καθ' οὓς ἐγράφη»¹. Πράγματι δὲ τὰ μεγάλα τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας γεγονότα, τὰ ὅποια ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύψει ἔχουν θεμελιώδη σημασίαν, ὡς λ. χ. τὸ ἱστορικὸν γεγονός τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου κλπ., δὲν δύνανται νὰ στερηθοῦν κύρους αὐθεντικοῦ καὶ νὰ μείνουν ἔξω τῆς ἐννοίας τῆς Θεοπνευστίας. Σημειωτέον ὅτι ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων ζητημάτων ἐπίσημος τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀπόφασις δὲν ὑπάρχει.

III

Κατὰ τὴν ὁμόφωνον γνώμην τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας ἡ Ἀποκάλυψις καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν δογματικῶν καὶ ἠθικῶν διδασκαλιῶν βαίνει κατὰ θεϊαν Οἰκονομίαν διὰ λόγους παιδαγωγικοὺς βαθμιαίως καὶ προοδευτικῶς ἀπὸ τῶν ἀτελεστέρων πρὸς τὰς τελειότερας μορφάς, ἕως οὗ καταλήξῃ εἰς τὴν ἐν Χριστῷ ἀποκάλυψιν, τελειότεραν τῆς ὁποίας ἄλλην δὲν ἀποδεχόμεθα². Ὡραιότατα τὴν ἀρχὴν ταύτην διατυποῖ ὁ Ἀπ. Παῦλος λέγων: «*Κἀγὼ, ἀδελφοί, οὐκ ἠδυνήθην λαλῆσαι ὑμῖν ὡς πνευματικοῖς ἀλλ' ὡς σαρκίνοις, ὡς νηπίοις ἐν Χριστῷ. Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα οὐ βρῶμα· οὐπω γὰρ ἐδύνασθε*». (Α' Κορ. 3,1—2 πρβλ. καὶ 13,11). Ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος τὴν προοδευτικὴν ταύτην τῆς ἀποκαλύψεως ἐξέλιξιν καθορίζει λέγων ὅτι «*ὁ Νόμος παιδαγωγὸς ἡμῖν γέγονεν εἰς Χριστόν*» (Γαλ. 3,24). Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ὁ Κύριος ὑποδηλοῖ λέγων: «*Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι ἀλλὰ πληρῶσαι*» (Ματθ. 5,17). Ἡ πρόδοσις δὲ αὕτη δὲν βαίνει ἀπὸ τοῦ ψευδοῦς εἰς τὸ ἀληθὲς ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἀτελεστέρου εἰς τὸ τελειότερον. Τὸ αὐτὸ πνεῦμα λαλεῖ καὶ ὁ αὐτὸς Θεὸς βαθμιαίως ἀποκαλύπτεται. Κατὰ ταῦτα ἐν τῇ Ἀγ. Γραφῇ δέον ν' ἀναζητῶμεν τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀποκαλυπτομένων διδασκαλιῶν, ἕως οὗ φθάσωμεν εἰς τὴν τελείαν αὐτῶν μορφὴν, τὴν διδομένην πάλιν ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ Ἀγ. Γραφῇ. Καὶ ἐν αὐταῖς ἀκόμη ταῖς θρησκευτικαῖς καὶ ἠθικαῖς διδασκαλίαις θὰ διακρίνωμεν κατ' ἀνάγκην τὸ αἰώνιον, τὸ ἀπόλυτον αὐθεντίαν ἔχον, ἀπὸ τοῦ παροδικοῦ τοῦ ὑπὸ τοῦ χρόνου καθοριζομένου, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος ἐδίδαξεν ἡμᾶς λέγων: «*Ἦκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις... ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν*» (Ματθ. 5,21). Μὴ νομισθῆ δὲ ὅτι οὕτω ἀχρηστεύεται διὰ παντὸς ἡ Π. Δ. καθ' ὅσον πολλὰς διδασκαλίας ἀνευρίσκωμεν κατὰ τὸν τελειότερον τρόπον ἀναπτυχθείσας ἐν τῇ Π.Δ., πέραν τοῦ ὁποίου οὐδὲ ἡ Κ.Δ. ἐχώρησεν.

1. Χρ. Ἀνδρούτσου, Δογματική. Ἀθῆναι 1907 σ. 111 ἰδὲ καὶ Π. Τρεμπέλα ἐνθ' ἄνωτ. σ. 70.

2. Πρβλ. Ζ. Ρώσση ἐνθ' ἄνωτ. σ. 471. Δ. Μπαλᾶνον, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 123. Εὐάγγ. Ἀντωνιάδην ἐνθ' ἄνωτ. σ. 41—42. Π. Τρεμπέλαν ἐνθ' ἄνωτ. σ. 45 ἔξ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων καθορίζεται πλέον καὶ ἡ σχέσης Π. καὶ Κ. Δ, Ἀμφότεραι αἱ Διαθήκαι, ὡς πηγαὶ τῆς θείας ἀποκαλύψεως, ἔχουν διὰ τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν τὴν αὐτὴν αὐθεντίαν. Ἀποτελοῦσι δὲ ἐνιαῖον τι ὄλον ἀδιάσπαστον. Ὁ αὐτὸς Θεὸς λαλεῖ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς Διαθήκαις καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐμπνέει τοὺς συγγραφεῖς. Ἀλλὰ καὶ οὐσιαστικώτερόν τι συνδέει τὰς δύο Διαθήκας, καθ' ὅσον ἀμφότεραι περιέχουν τὴν ἀπολυτρωτικὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ, ἣτις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ ἐκδηλουμένη τελειοῦται ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Δι' ὃ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον στενωτάτα συνδέει ἀμφοτέρας τὰς Διαθήκας, εἶναι τὸ πρόσωπον τοῦ Μεσίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐν τῇ ὅλῃ ἐξελίξει ἡ Π. Δ. ἔχει προπαίδευτικὸν χαρακτήρα, ὡς ὁ Ἀπ. Παῦλος εὐστόχως ἐσημείωσε «ὥστε ὁ Νόμος παιδαγωγὸς ἡμῖν γέγονεν εἰς Χριστόν» (Γαλ. 3,24).

Ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἀνωτέρω παραγράφοις λεχθέντων γίνεται φανερόν ὅτι ἡ ὅλη Ἀποκάλυψις συγκλίνει ὡς πρὸς μοναδικὸν κέντρον πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὥστε θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὀνομάσῃ τὴν Ἀποκάλυψιν «Χριστοκεντρικήν». Ἐκ τῆς θέσεως ταύτης καὶ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία καὶ Θεολογία προσπαθοῦν νὰ κατανοήσουν τὴν ὅλην ἀποκάλυψιν ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἐνσαρκωθέντος Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅστις μὲ τὸ πλήρωμα τοῦ φωτός τῆς ἀποκαλύψεως διεφώτισε καὶ συνεπλήρωσε τὴν ὅλην προηγουμένως γενομένην ἀποκάλυψιν. Ἄνευ τῆς ἀφειρησίας ταύτης ἀπὸ τοῦ ἐνσαρκωθέντος Λόγου τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κατανοηθῇ ὁ ἐν τῇ Ἀγ. Γραφῇ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὅλη Ἀποκάλυψις, ἡ ὅλη Γραφή, εἶναι ἐξαγγελία, εὐαγγέλιον τοῦ ἐνσαρκωθέντος Λόγου τοῦ Θεοῦ. Σκοπὸς δὲ τῆς ὅλης ἀποκαλύψεως εἶναι ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων καὶ ὡς ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐκφράζεται «ταῦτα δὲ γέγραπται ἵνα πιστεύσητε ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἵνα πιστεύοντες ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ». (Ἰω. 20,31). Κατὰ ταῦτα καὶ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία καὶ Θεολογία ἕνεκα τοῦ σωτηριολογικοῦ τούτου σκοποῦ θεωροῦν τὴν ἱστορίαν τῆς Π. καὶ Κ. Δ. ὡς ἱερὰν (Heilsgeschichte) καὶ ὑπὸ τὸ πρῶτον τοῦτο ζητοῦν καὶ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ ἐκδηλουμένην ἀποκάλυψιν νὰ κατανοήσουν.

IV

Δευτέρα πηγὴ τῆς Χριστι. πίστεως κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι, ὡς ἀνωτέρω ἐδηλώθη, ἡ Ἱερὰ Παράδοσις, ἐπὶ τῆς ὁποίας τόσαι ἐκ μέρους τῶν Διαμαρτυρομένων ἀντιρροήσεις διευπλώθησαν, ὀφειλόμεναι κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν μὴ ὀρθὴν κατανόησιν τῆς ἐννοίας τῆς Παραδόσεως, ἕνεκα ἴσως τῆς μὴ πλήρους ἀναπτύξεως τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς φύσεως τῆς Παραδόσεως ἐκ μέρους ἡμῶν τῶν Ὁρθοδόξων.

Καίτοι ἡ Παράδοσις τοιαύτην βασικὴν παρ' ἡμῖν κατέχει θέσιν, ὅμως

οὐδέποτε ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐπισήμως δι' ἀποφάσεως Οἰκουμενικῆς ἢ ἄλλης τινὸς Συνόδου καθώρισε τὴν ἔννοιαν, τὴν ἔκτασιν καὶ τὰ χρονικὰ ὅρια αὐτῆς. Συνήθως ὡς Παράδοσις καθορίζεται «ἡ ἀγραφὸς διδασκαλία, ἡ διὰ ζώσης φωνῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων παραδοθεῖσα καὶ ἐν ταῖς Συνόδοις, τοῖς Πατράσι καὶ τῇ πράξει τῆς Ἐκκλησίας φερομένη», ἣν δημοφώνως καὶ διηνεκῶς αἱ ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιαί ἀποδέχονται, ὥστε Παράδοσις νὰ εἶναι κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ ἐκ Λειριού Βικεντίου «quod ubique quod semper quod ab omnibus creditum est». Ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς Παραδόσεως ἄλλοι μὲν τῶν θεολόγων δέχονται ὅτι ἡ παράδοσις ἐκτείνεται μέχρι τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ἄλλοι μέχρι τοῦ σχίσματος τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἡ Παράδοσις συνδέεται στενῶς πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς γραπτῆς διασώσεως καὶ διαδόσεως τῆς ἐν Χριστῷ γενομένης ἀποκαλύψεως. Ὑπ' οὐδενὸς δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ τὸ γεγονός ὅτι τὰ βιβλία τῆς Κ. Δ. δὲν περιέχουν ὁλόκληρον τὴν ἐν Χριστῷ γενομένην ἀποκάλυψιν. Ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ ὅτι ἡ πρώτη Χριστιανικὴ κοινότης, ἡ πρώτη Ἐκκλησία, συνελήχθη, ὑπῆρχε καὶ ἔζη πρὶν ἢ συγγραφῇ τὸ πρῶτον βιβλίον τῆς Κ. Δ. Καίτοι δὲ γραπτὰ μνημεῖα δὲν ὑπῆρχον, ἡ πρώτη αὕτη Ἐκκλησία, κέντρον ἔχουσα τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου, ἔζη καὶ ἀνεπτύσσεται ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης διδασκαλίας, ἣτις κατ' ἀνάγκην ἐφέρετο ἀπὸ στόματος εἰς στόμα ἐν τῇ παραδόσει. Ἡ παράδοσις ἐπομένως διετήρει τὴν πρώτην Χριστ. Ἐκκλησίαν καὶ ἀπετέλει τὴν μόνην πηγὴν τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καὶ πρὸ τῆς συγγραφῆς τῶν βιβλίων τῆς Κ. Δ. ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Ἡ παράδοσις αὕτη πολλαχοῦ τῆς Κ. Δ. προϋποτίθεται καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἐμφανίζονται ἔχοντες τὴν συναίσθησιν ὅτι εἶναι φορεῖς ἀκριβῶς τῆς παραδόσεως ταύτης. (Α' Κορ. 7,10. 9,14. 11,2,23. 14,37. Β' Θεσσ. 2,15 Γαλ. 2,1 ἐξ. Β' Τιμ. 1,13,14. 2,2 Β' Ἰω. 12 κλπ.) Καὶ αὐτὰ τὰ βιβλία τῆς Κ. Δ., κυρίως εἶπεῖν, τί εἶναι ἢ παράδοσις, καταγραφὴ τῆς παραδόσεως, δεδομένου ὅτι ὁ Κύριος οὐδὲν ἔγραψε, πολλοὶ δὲ τῶν συγγραφέων τῆς Κ. Δ. οὔτε αὐτόπται οὔτε αὐτήκοοι τοῦ Κυρίου μάρτυρες ἐγένοντο ἀλλὰ παραδόσιν καὶ αὐτοὶ κατέγραψαν.

Ἐπὶ τῆς Παραδόσεως ἀκριβῶς ταύτης τῆς ἀρχαιοτάτης, ὡς ἐπὶ βάσεως, ἐστηρίχθη ἡ Ἐκκλησία πρὸς καθορισμὸν τῶν κανονικῶν βιβλίων τῆς Κ. Δ. Βεβαίως ἡ Ἐκκλησία ἔλαβε ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ ἐσωτερικὰ τεκμήρια ἐκάστου βιβλίου ἀλλ' ὡς κριτήριον πρὸς καθορισμὸν τῶν γνησίων βιβλίων καὶ σχηματισμὸν τοῦ Κανόνος ἐχρησιμοποίησε τὴν παράδοσιν, πρὸς ἣν συνέκρινε τὸ περιεχόμενον τῶν βιβλίων. Ἐπομένως ἡ Παράδοσις οὐ μόνον προηγήθη τῶν γραπτῶν μνημείων τῆς Κ. Δ. ἀλλ' ἀπετέλεσε καὶ τὴν βάσιν τῆς ἀναγνωρίσεως τούτων, ἅτινα ἠντηλησαν τὴν αὐθεντίαν των ἐκ τῆς Ἐκκλησίας.

1, Χρ. Ἀνδρούτσου, Συμβολικὴ ἐξ ἐπόψεως Ὁρθοδόξου, Ἀθήναι 1930 σ. 114.

Τὸ κῦρος καὶ τὴν αὐθεντίαν εἰς τὰ βιβλία τοῦ κανόνος τῆς Κ. Δ. ἔδωκεν αὐτὴ ἡ Ἐκκλησία. Ἄνευ Ἐκκλησίας δὲν θὰ εἴχομεν αὐθεντικά κείμενα ἀλλὰ καὶ ἄνευ Παραδόσεως δὲν θὰ ἠδύνατο ἡ Ἐκκλησία νὰ διακρίνῃ τὸ γνήσιον ἀπὸ τοῦ μὴ γνήσιου, ἰδὲ ἱστορικὸν ἀπὸ τοῦ φανταστικοῦ καὶ μυθώδους.

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν συγγραφὴν τῶν βιβλίων τῆς Κ. Δ. ἡ παράδοσις δὲν ἔχασε οὐδὲ ἠδύνατο ν' ἀπολέσῃ τὴν σημασίαν αὐτῆς. Ἀκόμη μέχρι τῶν μέσων τοῦ δευτέρου αἰ. μ. Χ. μέγα κῦρος ἀπεδίδοτο εἰς τὴν παράδοσιν, ἣν μάλιστα ἔθετο εἰς μεγαλυτέραν μοῖραν τῶν γραπτῶν μνημείων, ὡς δεικνύουν οἱ λόγοι τοῦ Παπίου (Β' αἰ. μ. Χ.), διότι α) ὑπελάμβανον «οὐ τὰ ἐκ τῶν βιβλίων τοσοῦτον ὠφελεῖν ὅσον τὰ παρὰ τῆς ζώσης φωνῆς καὶ μενούσης» καὶ β) τὰ βιβλία τῆς Κ. Δ. δὲν περιέχουν τὴν ὅλην Ἀποκάλυψιν οὐδὲ ἀποτελοῦν πλήρη καὶ συστηματικὴν ἔκθεσιν αὐτῆς. Τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι ἀναντίρρητον. Αὐτὸς ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης (20,30) παρατηρεῖ «πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν, ἃ οὐκ ἔστι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ» καὶ ἄλλαχοῦ (21,25) «ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἅτινα ἐὰν γράφηται καθ' ἕν, οὐδ' αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρήσειν τὰ γραφόμενα βιβλία». Τὰ βιβλία τῆς Κ. Δ. εἶναι πεπτωτικά. Ἐγράφησαν δηλ. ἐξ ὠρισμένων ἀφορμῶν καὶ ἐπιδιώκουν ἰδίους ἕκαστον σκοπούς. Ἐκαστος τῶν συγγραφέων μετέδωκεν ὅ,τι πρὸς τὸν προτιθέμενον ὑπ' αὐτοῦ σκοπὸν συνέβαλλε, ὅ,τι ἡ διδομένη πρὸς συγγραφὴν ἀφορμὴ ἀπῆται. Μέρος ἐπομένως τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου παρέμενε ἀκατάγραφον, ὅπερ ὅμως ἐξηκολούθει νὰ ὑπάρχῃ καὶ νὰ διασώζηται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ παραδόσει. Τοῦτο εἶναι τὸ ἀναγκαῖον συμπέρασμα τῶν ἱστορικῶν δεδομένων. Ἰνα λοιπὸν ἔχωμεν πλήρη τὴν εἰκόνα τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου, τῆς ἐν Χριστῷ δηλ. Ἀποκαλύψεως, δεόν ν' ἀναζητήσωμεν τὸ παραλειφθὲν ὑλικὸν εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην Παράδοσιν. Ἡ παράδοσις αὕτη ὡς συμπληροῦσα τὴν ἱστορικὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου δύναται ν' ἀποκληθῇ «ἱστορικὴ παράδοσις» ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς ἄλλην πα-

1. «Αὐτός γε μὴν ὁ Παπίας κατὰ τὸ προοίμιον τῶν αὐτοῦ λόγων, ἀχροατὴν μὲν καὶ αὐτόπτην εὐδαμῶς εαυτὸν γενέσθαι τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων ἐμφαίνει, παρεληφέναι δὲ τὰ τῆς πίστεως παρὰ τῶν ἐκείνους γνωρίμων διδάσκει, δι' ὧν φησι λέξω. «Οὐκ ἄνῃσω δέ σοι καὶ ὅσα ποτὲ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων καλῶς ἔμαθον καὶ καλῶς ἐμνημόνευσα συγκατατάξαι ταῖς ἐρμηνείαις, διαβεβαιούμενος ὑπὲρ αὐτῶν ἀλήθειαν. Οὐ γὰρ τοῖς τὰ πολλὰ λέγουσιν ἔχαιρον, ὥσπερ οἱ πολλοί, ἀλλὰ τοῖς ἀληθῆ διδάσκουσιν» οὐδὲ τοῖς τὰς ἀλλοτριὰς ἐντολὰς μνημονεύουσιν ἀλλὰ τοῖς παρὰ τοῦ Κυρίου τῆ πίστει δεδομένας καὶ ἀπ' αὐτῆς παραγενομένας τῆς ἀληθείας. Εἰ δὲ που καὶ παρεκολούθηκός τις τοῖς πρεσβυτέροις ἔλθοι, τοὺς τῶν πρεσβυτέρων ἀνέκρινον λόγους τι Ἀνδρέας ἢ τι Πέτρος εἶπεν, ἢ τι Φίλιππος ἢ τι Θωμᾶς ἢ Ἰάκωβος ἢ Ἰωάννης ἢ Ματθαῖος ἢ τις ἕτερος τοῦ Κυρίου μαθητῶν ἃ τε Ἀριστίων καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης, οἱ τοῦ Κυρίου μαθηταὶ λέγουσιν. Οὐ γὰρ τὰ ἐκ τῶν βιβλίων τοσοῦτόν με ὠφελεῖν ὑπελάμβανον ὅσον τὰ παρὰ ζώσης φωνῆς καὶ μενούσης» (Εὐσ. Ἐκκλ. Ἰστ. III, 32 Migne 20, 296).

οἰδοσιν, περὶ ἧς κατωτέρω ὁ λόγος ¹. Ἔχει δὲ ἡ ἱστορική αὕτη παράδοσις συμπληρωματικὸν χαρακτήρα, ὡς συμπληροῦσα τὴν ἐν τοῖς βιβλίοις τῆς Κ. Δ. περιληφθεῖσαν ἀποκάλυψιν. Κατὰ ταῦτα ἀποκρούομεν τὴν περὶ αὐταρκειᾶς τῶν Ἀγ. Γραφῶν διδασκαλίαν τῶν Διαμαρτυρομένων τοῦ 17ου αἰ. μ. Χ. Πρόδηλον ὅτι ἡ ἱστορική αὕτη παράδοσις δὲν δύναται νὰ ἐκτείνηται πέραν τῶν μέσων, τὸ βραδύτερον πέραν τοῦ τέλους τοῦ δευτέρου αἰῶνος μ. Χ.

Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀρχαίαν Ἀποστολικὴν Παράδοσιν ἐπικαλοῦνται ἀρχαιότατοι τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες, θέτοντες ταύτην παράλληλον πρὸς τὰ βιβλία τῆς Κ. Δ. Οὕτω ὁ Μ. Βασίλειος γράφει: «*Τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν Ἀποστόλων Παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδεξάμεθα, ἅπερ ἀμφοτέρω τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς εὐσέβειαν*» ². Καὶ ὁ Μ. Ἀθανάσιος περὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων γράφει: «*Εὐθὺς ὠμολόγησαν πῶς πιστεύουσιν, ἵνα δείξωσιν ὅτι μὴ νεώτερον ἄλλ' ἀποστολικόν ἐστιν αὐτῶν τὸ φρόνημα καὶ ἃ ἔγραψαν οὐκ ἐξ ἑαυτῶν εὐρέθη ἀλλὰ ταῦτά ἐστιν, ἅπερ ἐδίδαξαν οἱ Ἀπόστολοι*» ³. Τέλος σημειῶ καὶ τὸν Ἐπιφάνιον λέγοντα: «*Οὐ πάντα ἀπὸ τῆς Γραφῆς δύνανται λαμβάνεσθαι, διὸ τὰ μὲν Γραφαῖς, τὰ δὲ ἐν παραδόσει παρέδωκαν οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι*» ⁴.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω Παραδόσεως ὑπάρχει καὶ ἄλλο εἶδος Παραδόσεως, διάφορον τοῦ προηγουμένου κατὰ τὸν χαρακτήρα αὐτοῦ. Μετὰ τὴν ἀποτελεσιν πλέον τῆς Θείας ἀποκάλυψεως διὰ τῆς ἐγγράφου καὶ ἀγράφου διδασκαλίας ἀρχίζει ἡ ἐπεξεργασία τοῦ παραδεδωμένου ὕλικου τῆς Ἀποκάλυψεως, ἀρχίζει ἡ ἐρμηνεία, ἡ ἀνάπτυξις, ἡ διασάφησις καὶ ἡ συστηματοποίησις αὐτοῦ. Ἐν ἄλλαις λέξεσι ἀρχίζει ἡ Θεολογικὴ σκέψις ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν διδασκαλιῶν. Ἡ ὅλη αὕτη ἐργασία διαμορφοῦται καὶ ἀποτυπῶνται εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων, εἰς τοὺς λειτουργικοὺς τύπους, ἐκφραστικοὺς ἐννοιῶν, εἰς τοὺς Κανόνας, ἐκφραστικοὺς καὶ αὐτοὺς ὠρισμένων διδασκαλιῶν καὶ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Συνόδων. Οὕτω δὲ δημιουργεῖται μία συνεχῆς παράδοσις, ἣτις κατ' οὐσίαν δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ ἡ Θεολογικὴ ἀνάπτυξις καὶ συστηματοποίησις τῶν Χριστ. ἀληθειῶν. Τὴν Παράδοσιν ταύτην ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν προηγουμένην, τὴν ἱστορικήν, δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν «*Θεολογικὴν Παράδοσιν*».

Ἡ διαφορὰ τῆς Θεολογικῆς ταύτης παραδόσεως ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς εἶναι προφανῆς. Ἐνῶ ἡ ἱστορικὴ συμπληροῖ τὴν ἐν τοῖς βιβλίοις τῆς Κ. Δ. περιεχομένην Ἀποκάλυψιν, ἡ Θεολογικὴ ἐρμηνεύει, διασαφηνίζει καὶ συ-

1 Κατὰ στοματικὴν ἀνακοίνωσιν τὴν διάκρισιν ταύτην ποιεῖται καὶ ὁ τ. Καθ' ἧς τοῦ Παν/μίου Εὐάγγελος Ἀντωνιάδης.

2. Μ. Βασιλείου, Περὶ Ἀγ. Πνεύματος 27. Migne 32, 188.

3. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν γενομένων ἐν Ἀριμνίῳ κ. 5 Migne 26, 688.

4. Migne 41, 1048.

στηματοποιεῖ τὴν ὄλην Ἀποκάλυψιν. Χαρακτηριστικὸν αὐτῆς δὲν εἶναι τι τὸ νέον, τὸ προστιθέμενον εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν ἀλλ' ἴδιον αὐτῆς εἶναι ἡ ἐμβάθυνσις καὶ ἐρμηνεῖα τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἡ τοιαύτη Παράδοσις δὲν θεμελιοῖ τὸ δόγμα, ὡς σαφῶς διδάσκουν ἀρχαῖοι τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες¹.

Ἐὰν οὕτω τὴν παράδοσιν ἐκλάβωμεν, ὡς σκέψιν καὶ ἐπεξεργασίαν τῶν Χριστιανικῶν ἀληθειῶν, τότε ἡ παράδοσις αὕτη ἀρχομένη ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων ἐξακολουθεῖ καὶ μέχρι σήμερον καὶ θὰ συνεχισθῆ, διότι ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ καὶ Θεολογίᾳ δὲν ἔπαυσεν ἡ Θεολογικὴ σκέψις, ἡ προσπάθεια πληροτέρας κατανοήσεως καὶ συστηματοποιήσεως τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν. Ἄλλως τε πᾶς ζῶν ὄργανισμός, ὡς τοιοῦτος, δὲν δύναται ἢ νὰ δημιουργῆ παράδοσιν. Μόνον ὁ νεκρὸς ὄργανισμὸς στερεῖται τοιαύτης, διότι δὲν ἔχει ζωὴν.

Τῆς Παραδόσεως οὕτω νοουμένης αἱ Προτεσταντικαὶ Ἐκκλησίαι δὲν δύνανται ν' ἀπορρίψουν τὴν παράδοσιν, διότι καὶ αὐταὶ ἔχουν πράγματι παράδοσιν, καθ' ὅσον ἀδιάκοπος εἶναι καὶ ἐν ταῖς Προτεσταντικαῖς Ἐκκλησίαις ἡ Θεολογικὴ σκέψις πρὸς κατανόησιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Αὕτῃ ἄλλως τε ἡ Διαμαρτύρησις τί ἄλλο εἶναι ἢ μία νέα ἀπόπειρα κατανοήσεως τοῦ χριστιανισμοῦ.

Τῆς Παραδόσεως, ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω γενικωτάτην ἔννοιαν ἐκλαμβανομένης, οὐχὶ πάντα τὰ στοιχεῖα αὐτῆς, οὐχὶ πᾶσα παράδοσις εἶναι ὑποχρεωτικὴ δι' ἡμᾶς. Ἡ Ἐκκλησία, εἰς ἣν ὁ Θεὸς ἐνεπιστεύθη τὴν Ἀποκάλυψιν αὐτοῦ, δυνάμει τοῦ ἐν αὐτῇ οἰκοῦντος Πνεύματος τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν ἀψευδῆ τοῦ Κυρίου μαρτυρίαν, κατὰ καιροὺς ἐν Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις ἡρμήνευσε καὶ διετύπωσε αὐθεντικῶς ὠρισμένας διδασκαλίας, δημιουργήσασα ἐπίσημον αὐθεντικὴν παράδοσιν, ἥτις δι' ἡμᾶς τοὺς Ὁρθοδόξους ἔχει ἀπόλυτον αὐθεντίαν καὶ ὑποχρεωτικὸν χαρακτῆρα. Τὴν ἐν ταῖς ἀποφάσεσι τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων περιεχομένην ταύτην παράδοσιν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν «Δογματικὴν Παράδοσιν», ἥτις ἱστορικῶς, τό γε νῦν ἔχον, λέγει μὲ τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, οὐδεὶς ὅμως δύναται ν' ἀρνηθῆ τὸ δυνατόν τῆς συγκλήσεως ἐν τῷ μέλλοντι καὶ ἄλλων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, αἵτινες διὰ τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν θὰ διαμορφώσουν καὶ νέας δογματικὰς παραδόσεις.

Ἡ διαφορὰ κατὰ ταῦτα τῆς δογματικῆς παραδόσεως ἀπὸ τῆς λοιπῆς

1. *Ὅτιω ὁ Μ. Βασίλειος γράφει*: «Δεῖ τῶν ἀκροατῶν τοὺς πεπαιδευμένους τὰς Γραφὰς δοκιμάζειν τὰ παρὰ διδασκάλων λεγόμενα καὶ τὰ μὲν σύμφωνα ταῖς Γραφαῖς δέχεσθαι τὰ δὲ ἄλλότρια ἀποβάλλειν» (Migne 31, 845), ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος παρατηρεῖ «ἀφέντες τι τῷ δεῖνι δοκεῖ περὶ τούτων, παρὰ τῶν Γραφῶν πάντα πυνθάνεσθε» (Migne 61, 497) καὶ ὁ Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων παρατηρεῖ: «δεῖ περὶ τῶν θείων καὶ ἀγίων τῆς πίστεως μυστηρίων μηδὲ τό τυχὸν ἀνευ τῶν θείων παραδίδοσθαι γραφῶν καὶ μὴ ἀπλῶς πυνθανότῃσι καὶ λόγων κατασκευαῖς παραφέρεσθαι» (Migne 33, 476-7).

Θεολογικῆς, ἣν δυνάμεθα πλέον νὰ καλέσωμεν «κυρίως Θεολογικήν» ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ μὲν πρώτη θεωρεῖται ἀλάθητος καὶ ἔχει ἀπόλυτον αὐθεντίαν, ἡ δὲ δευτέρα στερεῖται τοῦ γνωρίσματος τούτου. Οὔτε αἱ διδασκαλῖαι τῶν Πατέρων, οὔτε αἱ ἀποφάσεις τῶν Τοπικῶν Συνόδων θεωροῦνται ἀλάθητοι¹. Ἱστορικῶς δὲ τὴν γένεσιν τῆς Δογματικῆς παραδόσεως παρακολουθοῦντες παρατηροῦμεν ὅτι ἡ θεολογικὴ παράδοσις προηγεῖται τῆς Δογματικῆς. Δὲν ἔσπευδεν ἡ Ἐκκλησία ἐπισήμως ν' ἀποφανθῆ ἐπὶ τῶν ἐκάστοτε ἀναφαινομένων ζητημάτων ἀλλὰ προηγεῖτο μεγάλη ἐργασία, ἐδημιουργεῖτο μεγάλη Θεολογικὴ παράδοσις καὶ ὅταν πλέον ἡ παράδοσις αὕτη καθίστα ὄριμα τὰ ζητήματα, τότε πλέον ἐδημιουργεῖτο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἡ δογματικὴ παράδοσις. Βεβαίως καὶ ἡ κυρίως Θεολογικὴ παράδοσις ἔχει δι' ἡμᾶς βαρύτητα. Ἐνταῦθα συνέβη ὅ,τι καὶ περὶ Ἀποκαλύψεως. Ἡ δογματικὴ παράδοσις δὲν περιέλαβε ἐκ τῆς Θεολογικῆς παραδόσεως πᾶν ὅ,τι ὀρθόν. Ἡ δογματικὴ παράδοσις δὲν εἶναι μία συστηματικὴ ἐπιλογή τῆς ὅλης θεολογικῆς παραδόσεως ἀλλ' ἐκ καιρικῶν λόγων καὶ ἀφορμῶν προελθοῦσα περιέλαβε ὅ,τι εἰς τὰ τεθέντα τότε προβλήματα ἀνεφέρετο.

Τοιαύτην τινὰ διαβάθμισιν τῆς παραδόσεως οὐχὶ βεβαίως εἰς τόσον συγκεκριμένην μορφήν δύναται τις νὰ διαγνώσῃ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς Προτεσταντικὰς Ἐκκλησίας. Ἄλλο κῦρος καὶ αὐθεντίαν ἔχουν αἱ γνώμαι τῶν Μεταρρυθμιστῶν καὶ ἄλλο τῶν μεταγενεστέρων Θεολόγων. Μεγαλύτερον κῦρος ἔχει τὸ βιβλίον τῶν Προσευχῶν ἀπὸ οἰονδήποτε ἄλλο κλπ.

VI

Ὡς ἡ Ἐκκλησία διὰ τοῦ ἐν αὐτῇ οἰκοῦντος Ἁγ. Πνεύματος ἔκρινε ποία εἶναι γνησία Ἀποκάλυψις καὶ καθώρισε τὰ περιέχοντα αὐτὴν βιβλία, οὕτω ἡ αὐτὴ Ἐκκλησία εἶναι καὶ ὁ αὐθεντικὸς ἐρμηνευτὴς αὐτῆς. Βεβαίως ἡ Ἐκκλησία μας ἐπιτρέπει πᾶσαν ἔρευναν, γινομένην δι' ὅλων τῶν ἐπιστημονικῶν μέσων καὶ μεθόδων, διδάσκει ὅμως ὅτι αὐτὴ ἀποτελεῖ τὸ αὐθεντικὸν κριτήριον, τὸν αὐθεντικὸν ἐρμηνευτὴν τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἡ διδασκαλία αὕτη, ἣτις προέρχεται ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς Ἐκκλησίας, ὡς τοῦ θείου καθιδρύματος, οὕτινος κύριον ἔργον εἶναι ἡ διδασκαλία καὶ ἐρμηνεία τῆς Ἀποκαλύψεως, ἀποτελεῖ καὶ αἴτημα αὐτοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ, διότι αἱ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ἐφαρμοζόμεναι μέθοδοι, ὡς προϊόντα τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου ὑπόκειται εἰς πλάνην καὶ σφάλματα. Ἐχομεν λοιπὸν ἀνάγκην ἐνὸς κριτηρίου μετ' αὐθεντίας, στηριζομένης οὐχὶ ἐπὶ ἀνθρωπίνων μέσων, ἐρμηνεύοντος τὴν θείαν Ἀποκάλυψιν. Τὸ κριτήριον τοῦτο δὲν δύναται νὰ εἶναι ἄλλο τι ἢ ἡ Ἐκκλησία. Λέγοντες δὲ αὐθεντικὴν ἐρμηνείαν ἐννοοῦμεν τὸ

1. Πρβλ. καὶ Χρ. Ἀνδρούτσου, Συμβολικὴ ἐξ ἐπόψεως Ὁρθοδόξου. Ἀθήνα, 1930 σ. 126.

ἀληθὲς νόημα, ὅπερ ἡ Ἐκκλησία ἐπισήμως διὰ τῶν Συνόδων ἔδωκε εἰς χωρία τῆς Ἀγ. Γραφῆς¹. Ἡ διδασκαλία αὕτη ἀπορροεῖ ἐκ τῆς ὅλης περὶ θεοπνευματικίας τῆς Ἀγ. Γραφῆς διδασκαλίας. Ἐὰν ἡ θεία Ἀποκάλυψις πρὸς μετὰδοσιν καὶ καταγραφὴν εἶχε ἀνάγκην τῆς ἐπιστασίας τοῦ Ἀγ. Πνεύματος, πόσον μᾶλλον δὲν εἶναι ἀναγκαία ἡ τοῦ Πνεύματος ἐπιστασία προκειμένου περὶ τῆς ὀρθῆς ἐρμηνείας τῆς Ἀποκαλύψεως; Τοῦτο ὅμως δὲν δύναται νὰ συντελεσθῇ εἰς τὰ ἐπὶ μέρους ἄτομα ἀλλ' εἰς αὐτὴν τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ἣ ἔνοικε τὸ Ἀγ. Πνεῦμα. Ἐν τούτῳ ἀκριβῶς ὑπάρχει μία διαφορὰ μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τινων Διαμαρτυρουμένων κύκλων, οἵτινες ἐκδέχονται ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς Ἀγ. Γραφῆς ἄμεσον ἰδιωτικὸν φωτισμὸν ἐκάστου ἐπὶ μέρους ἀτόμου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἴρεται κάθε ἀϋθεντία, μέτρον δὲ καὶ κριτῆς γίνεται ἕκαστος ἄνθρωπος.

Ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς Ἀγ. Γραφῆς ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ Θεολογία ὁρμῶνται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ Ἀγ. Γραφή ἀποτελεῖ ἐνιαῖόν τι ἀδιάσπαστον. Ἐντεῦθεν ἡ Π. Δ. ἀνέκαθεν ἠρμηνεύθη ὑπὸ τὸ φῶς τῆς πλήρους ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως. Ἐκαστον χωρίον τῆς Π. Δ., ἀναφερόμενον εἰς ζητήματα πίστεως καὶ ἠθους, δέον νὰ συσχετίζεται καὶ ἐρμηνεύηται ἀπὸ τῆς Κ. Δ., ὅπως ἀκριβῶς ἀντιστοιχῶς πλείστων χωρίων τῆς Κ. Δ. δέον νὰ ἀναζητῶμεν ἐν τῇ Π. Δ. τὴν ῥίζαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐβλάστησαν. Ἐν τῇ τοιαύτῃ στενῇ ἀλληλουχίᾳ τῶν δύο Διαθηκῶν καὶ ἐν τῇ προσπαθείᾳ κατανοήσεως τῆς Π. Δ. ἀπὸ τοῦ φωτὸς τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως ἦδη ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία ἐχρησιμοποίησε πρὸ τῆ ἱστορικῆς μεθόδου τὴν ἀλληγορικὴν καὶ τυπολογικὴν μέθοδον. Κατὰ τὴν πρώτην μέθοδον ἡ αἴρεται τελείως ἡ ἱστορικὴ καὶ γραμματικὴ ἔννοια ἢ πρὸς τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ εὐρίσκει τις ἄλλην τινὰ διάφορον, βαθυτέραν ἔννοιαν. Κατὰ τὴν τυπολογικὴν μέθοδον δὲν αἴρεται ἡ ἱστορικὴ ἔννοια τοῦ κειμένου ἀλλὰ τὰ ἐν τῷ κειμένῳ δηλούμενα ἐκλαμβάνονται ὡς τύποι μελλοντικῶν πραγμάτων². Ἢδη τὴν τοιαύτην τυπολογικὴν ἐρμηνείαν ἐχρησιμοποίησαν οἱ συγγραφεῖς τῆς Κ. Δ. (Ματθ. 12,39. Ἰω. 19,36 Ἀ' Κορ. 10,4 κλπ.). Εὐνόητον ὅτι ἡ τυπολογικὴ αὕτη μέθοδος δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ μόνον ἐπὶ τῆς Π. Δ. οὐχὶ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς Κ. Δ. Σήμερον ποιούμεθα πολὺ ὀλιγωτέραν χρῆσιν τῆς ἀλληγορικῆς καὶ τυπολογικῆς ἐρμηνείας, ἐρμηνεύοντες δι' αὐτῆς μόνον ἐκείνα τὰ χωρία τῆς Π. Δ., τὰ ὁποῖα οὕτω κατενοήθησαν ὑπὸ τῆς Κ. Δ. καὶ ὅσα ἀναφέρονται ἐμφανῶς εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Μεσσοῦ.

1. Ἡ Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἠρμηνεύσε τὸ Ἰω. 20,24, ἡ ἐν Καρθαγένῃ τὸ Ῥωμ. 5,12, ἡ ἐν Σαρδικῇ τὸ Ἰω. 10,30.

2. Οὕτω λ. χ. τὸ Ἐβρ. Πάσχα ἐκλαμβάνεται ὡς τύπος τοῦ Χριστοῦ. Πάσχα, ἡ διάβασις τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ὡς τύπος τῆς μελλούσης λυτρώσεως, ἡ ἀνύψωσις τῶν χειρῶν τοῦ Μωϋσέως κατὰ τὴν μάχην τῶν Ἀμαληκιτῶν (Ἐξ 17,8 ἐξ.) ὡς τύπος τοῦ σταυροῦ κλπ.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ Θεολογία, ὁρμώμεναι ἐκ τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ ἱστορία τῆς Π. καὶ Κ. Δ. εἶναι ἱερὰ ἱστορία (Heilsgeschichte), εἰκονίζουσα τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἀπολυτρωτικὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ, ζητεῖ τὴν βαθύτεραν τῶν γεγονότων σημασίαν, ἀναγομένη εἰς μίαν πνευματικὴν ἐρημνεῖαν, εἰσχωροῦσαν εἰς τὸ βαθύτερον νόημα, εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ κειμένου, τὸ ἀνακαινίζον καὶ ἀπολυτροῦν τὸν ἄνθρωπον.

Ἄφ' ἐτέρου ἡ Ὁρθόδοξος Θεολογία ἐκ τοῦ γεγονότος ὁρμωμένη ὅτι ἡ Ἀποκάλυψις ἐγένετο πρὸς ἄνθρώπους ἐν χρόνῳ καὶ δι' αὐτῶν μετεδόθη καὶ κατεγράφη δι' ἀνθρωπίνης γραφῆς καὶ γλώσσης ἐφαρμόζει ἐν τῇ Ἐρημνεῖᾳ τῆς Ἀγ. Γραφῆς τὰς φιλολογικὰς καὶ ἱστορικὰς μεθόδους πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου, πρὸς ἔρευναν τῆς φιλολογικῆς γενέσεως ἐκάστου βιβλίου, πρὸς καθορισμὸν τῆς γνησιότητος ἐκάστου βιβλίου καὶ τοῦ περιβάλλοντος τοῦ ἱστορικοῦ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐγράφησαν τὰ βιβλία, χωρὶς ἢ αὐθεντία τῆς Ἀγ. Γραφῆς νὰ δύναται διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεθόδων τούτων νὰ πάθῃ ἔστω καὶ τὴν ἐλαχίστην μείωσιν. Ἐν τῇ νεωτέρᾳ φάσει τῆς παρ' ἡμῖν Ὁρθοδόξου Θεολογίας εὐρεῖα γίνεται χρῆσις τῆς φιλολογικῆς, ἱστορικῆς καὶ θρησκευολογικῆς μεθόδου. Ἀξιοσημείωτον ὅτι ἐπὶ τῶν νεωτέρων προβλημάτων τῆς ἱστορικο-φιλολογικῆς κριτικῆς, ἅτινα στενῶς σχετίζονται πρὸς τὴν αὐθεντίαν τῆς Ἀγ. Γραφῆς, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν ἔσπευσε νὰ λάβῃ θέσιν, κλείουσα διὰ παντὸς τὸν δρόμον πρὸς ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ὡς ἔπραξε εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία.

Τὴν ἐν τῇ Ἀγ. Γραφῇ ἀποκάλυψιν ἀνέκαθεν ἡ Ὁρθόδοξος Θεολογία ἔφερεν εἰς συσχετίσιν πρὸς τὸν ἐξωβιβλικὸν πνευματικὸν κόσμον, οὐχὶ διὰ νὰ τελειοποιήσῃ ταύτην ἀλλὰ διὰ νὰ δείξῃ ὅτι καὶ παρὰ τῷ ἐθνικῷ κόσμῳ ὁ Θεὸς «οὐκ ἀμάρτυρον αὐτὸν ἀφῆκε» (Πράξ. 14,17) ἀλλὰ ἴσπερματα ἀποκαλύψεως ἔδωκε καὶ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον. Γνωστὴ εἶναι ἡ «περὶ σπερματικοῦ Λόγου» θεωρία τοῦ Ἰουστίνου. Ἡ θέσις αὕτη δύναται νὰ διευκολύνῃ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἔθηκε ἡ ἱστορικο-θρησκευολογικὴ ἔρευνα, τῆς σχέσεως τῆς Ἀποκαλύψεως πρὸς τὰς ἐξωβιβλικὰς πηγάς.

Δι' ἡμᾶς τοὺς Χριστιανούς ὁ Θεὸς εἶναι πάντοτε Θεὸς τῆς ἀγάπης, ὅστις ὡς τοιοῦτος δὲν εἶναι δυνατὸν ἢ νὰ λάβῃ καὶ περὶ τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου πρόνοιαν, ὡς καὶ ἡ Κ. Δ. διδάσκει (Πράξ. 14, 17. 15,17. 17,26 ἔξ. Ῥωμ. 1,21. 2,14). Οὕτω καὶ ἀπὸ Ὁρθοδόξου ἀπόψεως δυνάμεθα νὰ ἀνευρίσκωμεν καὶ καθορίζωμεν τὴν συνάφειαν τῶν ἐν τῇ Γραφῇ περιεχομένων διδασκαλιῶν πρὸς ἐξωβιβλικὰς, χωρὶς διὰ τούτου ἢ αὐθεντία τῆς Γραφῆς νὰ μειωθῇ. Τοῦναντίον οὕτω καθιστάμεθα ἱκανοὶ «τὴν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα φυσικῶς καὶ ὑπερφυσικῶς, ἐμμέσως καὶ ἀμέσως, γενομένην θεΐαν

1. Πρὸβλ. Β. Vellas Old Testament Studies in the Modern Greek Orthodox Theology. Athens 1948.

Ἀποκάλυψιν νὰ κατανοήσωμεν ὡς ἐνιαῖον σύνολον, οὕτω δὲ νὰ σχηματίσωμεν καλλιτέραν τινά, εὐρυτέραν καὶ βαθυτέραν εἰκόνα περὶ τῶν σχεδίων τῆς θείας Προνοίας διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ἀνθρωπότητος»¹. Τὸ παράδειγμα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες ἐπεζήτουν νὰ φέρουν εἰς συνάφειαν τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν πιστοποιεῖ πλήρως τὰ ἀνωτέρω.

VI

Ἐφ' ὅσον ἐν τῇ Ἀποκαλύψει, τῇ περιεχομένῃ ἐν τῇ Ἀγ. Γραφῇ, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία βλέπει ἀποκαλυπτόμενον τὸν αἰώνιον Λόγον τοῦ Θεοῦ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ἀξιοὶ παρὰ τῶν πιστῶν αὐτῆς πλήρη ἀποδοχὴν τῶν ἀποκαλυπτομένων ἀληθειῶν, αἵτινες, ὡς περιλαμβάνουσαι καὶ τὰς ἠθικὰς ἀξίας, δὲν περιορίζονται εἰς τὴν ἀπλὴν θεωρητικὴν σφαιρὰν ἀλλὰ μετατρέπονται εἰς πράξιν, καθ' ὅσον ὁ χριστιανὸς ὀφείλει πρὸς ταύτας νὰ ῥυθμίξῃ καὶ τὸν πρακτικὸν αὐτοῦ βίον, ἥτοι τὴν καθ' ἡμέραν ζωὴν. Βεβαίως καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν διαβλέπει ἐν τῇ Ἀγ. Γραφῇ ἕνα πλήρες σύστημα ἠθικῆς, ῥυθμίζον μέχρι λεπτομερειῶν τὸν βίον. Διαγράφονται ὁμως ἐν τῇ Βίβλῳ γενικαὶ ἀρχαὶ μὲ ἀπόλυτον κύρος καὶ αὐθεντίαν, ἀπὸ τῶν ὁποίων τόσαι ἄλλαι ἐπὶ μέρους διδασκαλαὶ ἀπορρέουν, ὧν ἡ ἀνάπτυξις εἶναι εὐχερῆς. Βεβαίως ἡ Ἀγ. Γραφή εἶναι βιβλίον τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ἀλλ' ἡ σωτηρία αὕτη δὲν ἐπέρχεται κατὰ μαγικὸν τρόπον ἀλλὰ διὰ τῆς τελειοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Διὸ καὶ ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι θρησκεία ἔμπρακτος, θίγουσα τὴν ἀτομικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῶν ἐντολῶν, τὰς ὁποίας προβάλλει περιβεβλημένας τὴν ἀσάλευτον αὐθεντίαν τῆς Ἀγ. Γραφῆς.

Ὡς πρὸς τὴν αὐθεντίαν καὶ τὴν σχέσιν τῆς Ἀγ. Γραφῆς πρὸς τὰ κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα δὲν θὰ γίνῃ ἐνταῦθα λόγος, διότι τοῦτο ἀποτελεῖ θέμα ἰδιαιτέρας μελέτης, δημοσιευομένης ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ.

Ἡ ἐν τῇ Ἀγ. Γραφῇ περιεχομένη ἀποκάλυψις, ὡς Εὐαγγέλιον σωτηρίας ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου, ἀναφέρεται εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον. Ἡ Ἐκκλησία, ὡς ὄργανισμός, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἐνεπιστεύθη τὴν Ἀποκάλυψιν, ἔχει καθῆκον οὐ μόνον νὰ καθιστᾷ ταύτην συνειδητοτέραν εἰς τὸν Χριστιανικὸν κόσμον ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μὴ χριστιανικὸν νὰ γνωρίσῃ αὐτήν. Τὸ καθῆκον τοῦτο ἀπορρέει οὐ μόνον ἐκ τῆς φύσεως καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Ἀγ. Γραφῆς, τῆς ὁποίας ἡ αὐθεντία ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ζητημάτων εἶναι ἀπόλυτος.

1. Εὐαγγ. Ἀντωνιάδου, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 198. Πρβλ. καὶ Π. Τρεμπέλαν ἐνθ' ἄνωτ. σ. 81—82 ἀπεκδεχομένους τὴν ἀνωτέρω ἄποψιν.